

AİHM Kararı ve Avrupa-Merkezcilik

Hasan T. Kösebalaban*

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin Refah Partisi'nin kapatılması davasında verdiği karar birçok açıdan çok önemli. Kararın RP'nin ve lideri Necmettin Erbakan'ın siyasete dönmesiyle ilgili özel boyutu dışında, Avrupa-İslâm ilişkileri ile ilgili çok genel bir boyutu var. Öncelikle kararın üçe karşı dört oy çokluğuyla alınması ve Türkiye'yi haklı bulan hakimlerden birinin de Türkiye temsilcisi olması nedeniyle ortak bir Avrupa bakış açısını yansıttığını iddia etmek zor. Ayrıca RP aleyhinde karar veren hakimlerin ikisi genel olarak dinle ilişkileri sorunlu olan Fransız ve Arnavut hukuk sistemlerinden geliyor. Ancak hangi hakimin hangi renkte rey kullandığı bir tarafa, karar mahkemenin kararı ve bundan sonra temyiz aşamasında üst kurul tarafından bozulması mümkün olsa bile mahkeme teamülleri açısından bu zor görünüyor. Özetle AİHM Türkiye'de kapatılan partilerle ilgili davalarında ilk defa kapatılmanın kendi tanımladığı şekilde insan haklarına aykırı olmadığına hüküm vermiş oldu. Öte yandan bu kararın parti kapatmanın demokrasiye aykırı olmadığına dair bir hüküm olduğunu iddia etmek yanlış olacaktır, çünkü mahkeme bir demokrasiye uygunluk mahkemesi değil ve demokrasiye uygunluk son derece akışkan bir kavram.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Utah Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü

Genel boyutuyla bu karar, muhtemel sosyal ve psikolojik etkileriyle birlikte değerlendirilmelidir. Özellikle Türkiye'deki İslâmî kesimi ilgilendiren diğer davalardaki kararlarla birlikte değerlendirildiğinde AİHM'nin RP davasındaki tutumunun İslâmî duyarlılıkları kuvvetli kesimlere verdiği intiba azınlık hakları konusunda son derece duyarlı olan Avrupalılar'ın konu muhafazakâr insanlara geldiğinde farklı bir tavır takınabildiği şeklindedir. Örneğin Komisyon kılık kıyafet özgürlüklerine dair genel ilkelerine rağmen Türkiye'deki üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasağının insan haklarına aykırı olmadığına hüküm verebilmiştir. Avrupalıların sözkonusu İslâm olduğunda kültürel önyargılarla hareket ettiği düşüncesi yaygın bir kanaat haline gelmiştir. Sadece Türkiye'de değil genel olarak bütün İslâm dünyasına bu kararların İslâm'a karşı bir bilinçaltı problemini yansıttığı hissi verilmektedir ve bu his özelden Avrupa-Türkiye, genelde Avrupa-İslâm ilişkileri bakımından ciddi sakıncalar doğuracaktır.

Avrupa'nın İslâmî kesimleri ilgilendiren insan hakları ihlallerinde takındığı tavrın bizzat bu kesimler üzerindeki psikolojik etkilerini fazla dikkate almadığı anlaşılıyor. Oysa AİHM'deki RP davasının akıbeti, 28 Şubat sürecinden bu yana AB üyeliği fikrine iyice ısınan RP tabanını yeniden Avrupa ve Batı karşıtlığına sürükleyebilir. Her ne kadar FP çizgisinin son yıllarda Türkiye'nin AB üyeliğine destek vermeye başlamasının bir siyasî taktik olduğu ve gerçek düşüncelerini yansıtmadığı yaygın

olarak iddia edilse bile, geniş kesimler tarafından bu görüş değişikliği içselleştirilmişti. İslâmî kesimin Türkiye sınırları içerisinde uğradığı insan hakları ihlallerini ve baskıcı devlet yapılanması cenderesini globalleşme ve Avrupalılaştırma süreciyle aşabilmeyi ümit etmeye ve bu süreç içerisinde liberal değerlere yakınlık duymaya başlaması ülkenin Batılılaşma sürecinde önemli bir gelişmeydi. Avrupa'nın İslâmî kesime yönelik tavrında Türk devletinin yanında yer alması ise tam bir hayal kırıklığı yarattı. Nitekim karardan sonra İslâmî kesimin medya organlarına bu hayal kırıklığının yansıdığı görülüyor. Türkiye'nin Avrupa'ya entegrasyonu açısından Avrupalılar önlerine çıkan çok büyük bir fırsatı kaçırmış oldular ya da kaçırmak üzereler.

İslâmî kesimin Türkiye'nin AB üyeliği durumunda Avrupa'ya entegrasyonda sorun yaratabilecek ciddi bir faktör olduğu gözönünde bulundurulduğunda bu kesimin üyelik fikrine ısınması son derece önemli bir gelişmeydi. Şimdi İslâmî kesim hem yerel, hem global anlamda birbirinden farklı olmayan bir zihniyetle karşı karşıya kaldığı şeklinde bir dışlanmışlık psikolojisinin içerisine sürükleniyor. Türkiye'de bazıları bu durumdan büyük bir keyif alabilir; daha iyi niyetli düşünen diğer bazıları ise İslâmcıların desteksiz kalmalarından ders almaları gerektiğini düşünebilir. Ancak yalıtılmışlık psikolojisi onların bir güç olmaktan çıkmalarına değil, daha da radikalize olmalarına yol açacaktır. Bu durum herhalde entegrasyon konusunda samimi olan Avrupalılar'ın arzu etmeyecekleri bir şey olsa gerek.

Türkiye'nin AB'ye alınmaması ne yazık ki Avrupa için İslâm sorununu çözmiyor; Türkiye'de AB sınırları içinde yaşayan çok ciddi bir müslüman azınlık mevcut ve Avrupalılar kendi aralarında bütünleşirken aynı sürecin içinde sınırları içinde yaşayan bu insanları dahil edemiyorlar. Zira Avrupa entegrasyonu İslâm'ı da kapsayabilen bir çok-kültürlülük projesi değil, devletler bazında tek-kültürlü bir çıkar birliği halinde geliyor. Açıklıkla belirtmek gerekiyor ki Avrupalılar'ın hem kendi sınırları içinde yaşayan müslümanlarla hem de Türkiye'deki müslüman halklarla kalıcı bir entegrasyon sağlayabilmeleri ancak İslâm konusundaki kültürel "bagaj"larından kurtulmalarına bağlı.

İslâmî kesimlerin uzun vadeli çıkarları açısından da Avrupa/Batı karşıtı bir psikolojinin son derece zararlı olduğu ortadadır. AİHM kararlarının etkisiyle Batı'ya karşı gelişen bu "karşı-hislerin" bir bütün halinde Batı'nın temsil ettiği düşünülen demokratik ve liberal değerlere de yöneltilmesinin önlenmesi gerekiyor. AB üyeliğinin desteklenmesi AİHM kararlarından bağımsız bir şekilde sürdürülmek zorunda, zira İslâmî kesimin son yıllarda üyeliğin en koyu savunucuları haline gelmeleri üyelikten rahatsız olan muktadir çevreleri gün ışığına çıkardı ve kimse farkında olmasa bile bu durum demokratikleşmeye çok önemli bir katkı sağladı. Bu nedenle İslâmî kesimin milli bir refleksle yeniden içi boş bir Batı karşıtlığına soyunması ve AB karşıtı söylemi seslendirmesi Türkiye'deki demokrasi mücadelesinde mevzi kaybedilmesine neden olacak ve AB üyeliğiyle çıkarları sarsılacak sözkonusu çevreler için iyi bir siper teşkil edecektir. Öte yandan müslümanların "Avrupalılaşmaktan" vazgeçmeleri en çok Avrupa-merkeziyetçilerin işine gelir. Bugün Avrupa için bir İslâm problemi varsa bu, müslümanların güçleriyle ciddi bir tehdit oluşturmasından değil, kendi kimliklerini muhafaza ederek Avrupalılaşmak istemelerinden kaynaklanıyor. Bu istek tek-kültürlü ve dışlayıcı Avrupa entegrasyonu projesini sarsıyor. Örneğin Bosnalılar'ın müslüman-Avrupalı kimlikleri Avrupa-merkeziyetçileri oldukça rahatsız etmişti; halen Balkanlar'daki İslâm varlığı tek-kültürlü Avrupa genişlemesinin önündeki en büyük engellerden biridir. Zira Avrupa-merkeziyetçi anlayış için İslâm her zaman bir "öteki" olarak kalmaya mahkumdur ve bu şekilde kullanışlıdır. "Öteki" olarak kaldığı sürece bu anlayışın İslâm ile bir problemi olmaz.

Türkiye'deki İslâmî kesimlerin ve Avrupalı müslümanların Avrupalılarla entegrasyon arayışları müslümanlar açısından bu sürecin monolitik yapısını sarstığı sürece yararlıdır. İlkesizlik ve tutarsızlık suçlamalarını sahiplerine iade ederek, neticesi ne olursa olsun İslâmî kesimler Avrupalı kurumlara dahil olmaya, örneğin AİHM'ye müracaat etmeye devam etmelidirler. Bu süreçten İslâmî kesimin herhangi bir kaybı zaten olamaz, ancak asıl kayıp ve ayıp çok-kültürlü yaşama alışincaya kadar onları dışlayanların olacaktır.